

Київський університет імені Бориса Грінченка
Факультет педагогічної освіти
Кафедра освітології та психолого-педагогічних наук

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
Проректор з науково-методичної та
навчальної роботи
Олексій ЖИЛЬЦОВ
_____ 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВДС.3 Відповідальне батьківство

для студентів

спеціальності: 013 «Початкова освіта»

освітнього рівня: перший (бакалаврський)

освітньої програми 013.00.01 Початкова освіта

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРИНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти
Сторожук О. О.
_____ 2022

Київ – 2022

Розробник:

Антипін Євген Борисович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук факультету педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка;

Матюшинець Яна Володимирівна, доктор філософії (галузь знань 01 Освіта/Педагогіка), старший викладач кафедри освітології та психолого педагогічних наук факультету педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка

Викладач:

Матюшинець Яна Володимирівна, доктор філософії (галузь знань 01 Освіта/Педагогіка), старший викладач кафедри освітології та психолого педагогічних наук факультету педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри освітології та психолого-педагогічних наук

Протокол № 1 від 01 вересня 2022 року

Завідувач кафедри _____ Людмила ХОРУЖА

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми 012.00.01 Дошкільна освіта

_____. 2022 р.

Гарант освітньої програми _____ Олена ПОЛОВІНА

Робочу програму перевірено

_____. 2022 р.

Заступник декана _____ Леся КУЗЕМКО

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__»__20__р., протокол

№__ на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__»__20__р.,

протокол №__ на 20__/20__ н.р. _____ (_____),

«__»__20__р., протокол №__ на 20__/20__ н.р. _____

(_____), «__»__20__р., протокол №__

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання
-------------------------	---

	Денна
Вид дисципліни	вибіркова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Загальний обсяг кредитів/годин	4 / 120
Курс	3
Семестр	5
Кількість змістових модулів з розподілом:	4
Обсяг кредитів	4
Обсяг годин, в тому числі:	120
Аудиторні	56
Модульний контроль	8
Самостійна робота	56
Форма семестрового контролю	Залік

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Відповідальне батьківство» є дисципліною, що входить до вибіркової частини навчального плану підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта першого освітнього рівня (бакалаврський) — освітньої програми 012.00.01 Дошкільна освіта.

Мета навчальної дисципліни: формування в майбутніх вихователів розуміння психологічних процесів і явищ, що відбуваються у сім'ї як соціальному інституті суспільства щодо виховання дітей; готовності до відповідального батьківства.

Завдання:

- засвоєння студентами знань про функції, завдання та основні напрямки сімейного виховання;
- визначення студентами типів сімей та їх особливостей;
- формування навичок здійснення студентами психолого-педагогічного супроводу сімей вихованців;
- узагальнення знань студентів щодо періоду готовності індивіда до сімейного життя;
- поглиблення у студентів знань щодо перебігу дитячих захворювань; – розвиток професійної компетентності студентів активізація їх професійних інтересів, здібностей та самореалізації.

3. Результати навчання за дисципліною

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні оволодіти знаннями :

- з філософсько-методологічних, теоретичних засад та принципів психології сім'ї;
- з психологічних основ і завдань взаємодії вчителя та сім'ї в системі початкової освіти;
- з методів та процедур практичної роботи вчителя з сім'єю у закладах

початкової освіти;

– науковими знаннями про зміст подружніх стосунків (типи сімей, їх функцій, динаміка подружніх взаємин тощо).;

– з особливостей застосування методів дослідження у вивченні подружньої взаємодії;

– здатністю до критичного осмислення інформації, вироблення нових знань у сфері сім'ї та формування навичок їх застосування у професійній діяльності.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Розподіл годин між видами робіт						
	Аудиторна						Сам. робота
	Усьог о	Ле кці ї	Се мі на ри	Пр ак ти чні	Ла бо ра то рні	М К	
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї							
Тема 1. Сім'я як соціально-психологічний феномен		2	2	-	-	-	6
Тема 2. Типологія сучасних сімей та тенденції розвитку сучасних сімей		2	4	-	-	-	6
Модульний контроль	2	-	-	-	-	-	-
Разом за змістовим модулем 1	2	4	6	-	-	-	12
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ПРОБЛЕМИ СТАБІЛЬНОСТІ ШЛЮБУ І СІМ'Ї							
Тема 3. Поняття «шлюб» і «сім'я» та стадії шлюбу і кризові періоди подружнього життя. Нормативно-правова база сімейних стосунків.		2	6	-	-	-	8
Тема 4. Процеси розпаду і дестабілізації шлюбно-сімейних відносин. Сім'я і її вплив на формування особистості дитини		2	8	-	-	-	8
Модульний контроль	2	-	-	-	-	-	-
Разом за змістовим модулем 2	2	4	14	-	-	-	16
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. ГОТОВНІСТЬ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ							
Тема 5. Біологічні основи репродукції людини		2	4	-	-	-	6
Тема 6. Знання необхідні майбутнім батькам		2	6	-	-	-	6
Модульний контроль	2	-	-	-	-	-	-
Разом за змістовим модулем 3	2	4	10	-	-	-	
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. БАТЬКАМ ПРО ДІТЕЙ							
Тема 7. Догляд за хворою дитиною. Допомога дітям з невідкладними станами		2	4	-			8

Тема 8. Захворювання, що часто зустрічаються у дітей та їх профілактика		2	6	-			8
Модульний контроль	2	-	-	-	-	-	-
Разом за змістовим модулем 4		4	10	-	-	-	28
Всього	120	16	40	-	-	-	56
Підготовка та проходження контрольних заходів	ПМК						

5. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї

Тема 1. Сім'я як соціально-психологічний феномен

Поняття «сім'я». Соціально-психологічна сутність сім'ї та її структура. Специфіка сім'ї як соціально-психологічного феномену. Психологічний аналіз функцій сім'ї. Характеристика основних теоретичних підходів до дослідження психологічних проблем сімейних відносин. Актуальні проблеми сучасних сімей.

Основні поняття теми: сім'я, психологія сім'ї, соціальна група, функції сім'ї.

Рекомендовані джерела:

Основні: 2, 9; *Додаткові:* 1, 2;

Тема 2. Типологія сучасних сімей та тенденції розвитку сучасних сімей

Поняття «типологія сімей», «структура сім'ї». Функціональні та дисфункціональні типи сімей. Сімейні ролі у сучасній сім'ї. Основні тенденції розвитку сучасної сім'ї. Сімейні підсистеми. Психологічні особливості етапів життєдіяльності сім'ї. Стадії розвитку сім'ї (за Грегорі Бейтсоном). *Основні поняття теми:* неблагополучні сім'ї; нуклеарні сім'ї; класифікація сімей; психологія сім'ї; дисфункціональні сім'ї, сімейні ролі, сімейні підсистеми, функціональна підсистема.

Рекомендовані джерела:

Основні: 9, 10; *Додаткові:* 1, 2, 3;

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ПРОБЛЕМИ СТАБІЛЬНОСТІ ШЛЮБУ І СІМ'Ї

Тема 3. Поняття «шлюб» і «сім'я» та стадії шлюбу та кризові періоди подружнього життя. Нормативно-правова база сімейних стосунків.

Співвідношення понять «шлюб» і «сім'я». Фактори стабільності шлюбу і сім'ї. Роль подружньої сумісності в підтримці стабільності шлюбу. Умови готовності майбутнього подружжя до шлюбу. Особливості подружнього спілкування і їх вплив на стабільність сім'ї. Патерни взаємодії. Етапи та періоди життєвого циклу сім'ї. Сутність поняття «психологічне здоров'я сім'ї». Особливості адаптаційного періоду у сім'ї. Психологія сімейної кризи. Сімейне законодавство. Основні принципи регулювання сімейних відносин. Норми сімейного законодавства. Сімейний кодекс України як основне джерело регулювання сімейних відносин.

Основні поняття теми: шлюб, сім'я, стабільність, сумісність, подружнє

спілкування, мотивація, ідентифікація, рефлексія, стать, гендер, статеві ролі, статеве виховання, життєвий цикл сім'ї, сімейні норми та правила, традиції та ритуали сім'ї, сімейне законодавство, конституція України, сімейний кодекс, норми сімейного законодавства.

Рекомендовані джерела:

Основні: 2, 9, 10, 11, 14; *Додаткові:* 1, 2, 3, 7;

Тема 4. Процеси розпаду і дестабілізації шлюбно-сімейних відносин.

Сім'я і її вплив на формування особистості дитини

Специфіка сімейного і подружнього конфлікту. Фази руйнації емоційних стосунків у шлюбі. Причини зростання і мотиви розлучень. Стадії розлучення. Індивідуальні і соціальні наслідки розлучення. Шляхи попередження і профілактики дестабілізації шлюбно-сімейних стосунків. Чинники руйнування шлюбно-сімейних відносин. Роль сім'ї в соціалізації дитини. Особливості соціалізації дитини в сім'ї. Психологічні механізми соціалізації, за допомогою яких батьки впливають на дітей. Особливості стилів сімейного виховання. Взаємозв'язок стилів виховання і особливостей становлення особистості дитини. Вплив неадекватного батьківського ставлення до дитини на відхилення в її психічному й особистісному розвитку. Причини неадекватного батьківського ставлення до дитини

Основні поняття теми: шлюб, сім'я, криза, адаптація, конфлікт, спілкування, мотивація, стабільність, розлучення, дестабілізація, чинники розлучень, соціалізація, установки, стилі виховання, батьківські позиції, батьківське ставлення, невроз, психопатія, заохочення, авторитет, насилля, авторитарність, демократичність, ліберальність.

Рекомендовані джерела:

Основні: 2, 9, 10; *Додаткові:* 1, 2, 3, 6.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. ГОТОВНІСТЬ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Тема 5. Біологічні основи репродукції людини

Сім'я – результат і творець цивілізації; найважливіше джерело соціального і економічного розвитку суспільства.

Особливості будови чоловічої і жіночої статевих систем. Плід і його розвиток. Три основні групи захворювань, що розрізняють під час внутрішньоутробного періоду розвитку плода – гаметопатії, ембріопатії, фетопатії.

Основні поняття теми: сім'я, репродуктивна функція, запліднення, зигота, гамета, ембріон, плід, гаметопатія, хромосомні хвороби, генні хвороби, ембріопатія, фетопатія.

Рекомендовані джерела:

Основні: 3, 4, 5, 6; *Додаткові:* 5, 2;

Тема 6. Знання необхідні майбутнім батькам

Зміни в організмі жінки під час вагітності. Харчування та гігієна вагітних. Біологічна несумісність крові матері і плода. Вплив віку і захворювань на перебіг вагітності і пологи. Токсикози вагітних.

Характеристика доношеної новонародженої дитини.

Організація середовища і догляду за новонародженою дитиною. Контроль за правильним розвитком дитини. Фізичний та психомоторний розвиток і виховання дитини.

Роль батька в сім'ї. Типи неправильного виховання: неприйняття,

гіперсоціальний, тривожний, егоцентричний.

Дитяча нервовість. Можливі проблеми, що очікують батьків і дитину в закладі дошкільної освіти. Допомога дитині подолати стрес.

Основні поняття теми: жовте тіло, плацента, фолікули, прогестерон, обмін речовин, вітаміни, реус-конфлікт, пологи, ожиріння, цукровий діабет, токсикоз вагітних, фізичний розвиток, психомоторний розвиток, стрес.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1, 4, 7; *Додаткові:* 5, 2

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. БАТЬКАМ ПРО ДІТЕЙ

Тема 7. Догляд за хворою дитиною. Допомога дітям з невідкладними станами

Дії батьків у випадку появи ознак захворювання у дитини.

Особливості догляду за хворою дитиною. Методика вимірювання температури, визначення пульсу.

Промивання шлунка, застосування клізми (очисної, лікувальної). Застосування гірчичників, грілки, пухиря з льодом.

Введення ліків (через рот, парентерально).

Надання дитині необхідної допомоги при невідкладних станах: гіпертермії, метеоризмі, розладах кишківника, дисбактеріозі, судомах, носовій кровотечі, сонячному і тепловому ударах, опіках, отруєннях.

Основні поняття теми: здоров'я, хвороба, невідкладні стани, парентальне введення ліків, дисбактеріоз.

Рекомендовані джерела:

Основні: 4,7; *Додаткові:* 5, 13;

Тема 8. Захворювання, що часто зустрічаються у дітей та їх профілактика

Хвороби новонароджених дітей. Захворювання шкіри та пупка. Асфіксія новонароджених. Оцінка стану немовлят народжених в асфіксії за шкалою Апгар. Догляд за новонародженою дитиною. Фізіологічні стани новонароджених або стани суміжні з нормою.

Захворювання немовлят і дітей раннього віку. Диспепсії, дистрофії, гіпотрофії. Рахіт. Спазмофілія. Аномалії конституції та алергічні захворювання. Стоматит. Гастрит, гастроентерит.

Паразитарні (інвазійні) захворювання людини. Гельмінтози, лямбліоз, короста, педикульоз.

Поняття про захворювання: серцево-судинної системи (міокардіодистрофія, ревматизм, пороки серця); системи крові (анемія, геморагічні діатези); органів дихання (нежить, ангіна, хронічний тонзиліт, бронхіт, пневмонія); сечових органів (пієлонефрит, цистит, вульвовагініт); ендокринної системи (цукровий діабет, ожиріння); шкіри (гноячкові, грибкові, вірусні).

Захворювання органів слуху та зору. Порушення опорно-рухового апарату. Функціональні порушення вищої нервової діяльності у дітей.

Поняття про закономірності етіології, епідеміології та профілактики інфекційних захворювань. Дитячі інфекції (дифтерія, кашлюк, епідемічний паротит, менінгококова інфекція, кір, краснуха, скарлатина, вітряна віспа).

Основні поняття теми: асфіксія, шкала Апгар, диспепсія, дистрофія, рахіт,

алергія, діатез, стоматит, гастрит, ревматизм, анемія, ангіна, цистит, вульвовагініт, отит, гострота зору, сколіоз, етіологія, епідеміологія, профілактика, гельмінтози, лямбліоз.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1, 4, 7;

Додаткові: 4, 5, 12;

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна кількість балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3		Модуль 4	
		Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Відвідування семінарських занять	1	3	3	7	7	5	5	5	5
Відвідування практичних занять	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Робота на семінарському занятті	10	3	30	7	70	5	50	5	50
Робота на практичному занятті	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Лабораторна робота (в тому числі допуск, виконання, захист)	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Виконання завдань для самостійної роботи	5	1	5	1	5	1	5	1	5
Виконання модульної роботи	25	1	25	1	25	1	25	1	25
Разом			65		109		87		87
Максимальна кількість балів: 348									
Розрахунок коефіцієнта: $348:100 = 3,48$									

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання

№	Завдання	Кількість годин	Кількість балів
1.	Провести спостереження за сім'єю для визначення стилю сімейного виховання. Результати зафіксувати у протоколі спостереження та зробити висновок	20 год.	5 балів
2	Здійснити психологічну діагностику стану сімейних взаємин батьків і дитини (методика на вибір)	8 год.	5 балів
2.	Скласти порівняльну таблицю «Догляд і гігієна дитини від 1 до 3-х років»	10 год.	5 балів

4.	Написати есе на тему: «Профілактика інфекційних та паразитарних захворювань дітей»	18 год.	5 балів
----	--	---------	---------

Форма подання результатів виконаної роботи: для виконання завдання доцільно використовувати програми Microsoft Office (Microsoft Word, Microsoft PowerPoint); фрагмент самостійної роботи може бути представлений у вигляді відео, презентації з коментарями та ін.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання. Модульні контрольні роботи проводяться у формі комп'ютерного електронного тестування.

Модульний контроль здійснюється у формі електронного тестування, що розміщені на навчальному порталі за посиланням: <https://elearning.kubg.edu.ua/course/view.php?id=22781> та охоплює 25 питань з таких категорій, як: аналіз, синтез, використання, знання, оцінювання, розуміння.

Тривалість проведення модульного контролю: 80 хв. на кожного студента.

Максимальна кількість балів: 25 балів.

Критерії оцінювання: кожне питання оцінюється в 1 бал.

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.

Залік (ПМК)

6.5. Шкала відповідності оцінок

Оцінка за стобальною шкалою	Рейтинг ва оцінка	Критерії оцінювання
90-100	A	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
82-89	B	ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Але у відповіді студента наявні незначні помилки.
75-81	C	
69-74	D	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
60-68	E	
35-59	FX	виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Студент неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ЗВО без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.
0-34	F	

7. Навчально-методична картка дисципліни «Відповідальне батьківство»

Разом: 120 год., з них: 16 год. – лекції, 40 год. – семінарські заняття, 56 год.

																			я ду
Самостійна робота	5 балів			5 балів						5 балів									
Модульний контроль	25 балів			25 балів						25 балів									

Кількість балів за модулі дисципліни: 348

Розрахунковий коефіцієнт: $348: 100 = 3,48$

8.Рекомендована література

Основна (базова):

1. Дитячі хвороби : підручник для учнів мед. училищ / за ред. С. К. Ткаченко. - Київ : Вища школа, 1991. – 421 с.
2. Енциклопедія батьківства: посібник з сімейного виховання / [Авт.кол. за заг. ред. Є.І. Коваленко, С.В. Кириленко]. – К.: КНТ, 2008. – 592 с.
3. Корольов В.О., Яригін В.М. Лекції з медичної біології. – К.: Вища школа, 1993. – 175с.
4. Майданник, В. Г. Ваш ребенок (уход и воспитание): справочник дневник для родителей / В. Г. Майданник, В. Г. Бурлай. - К. : Эксимед, 1998. - 160 с.
5. Маруненко, І. М. Генетика людини з основами психогенетики: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. М. Маруненко, О. В. Тимчик, Є. О. Неведомська; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Ін-т психології та соц. педагогіки. - К. : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. - 230 с.

6. Медицина дитинства: Навч. посібник / П. С. Мощич - К.: Здоров'я. - 1994. - 694 С.
 7. Мойсак О.Д. Основи медичних знань і охорони здоров'я. Навчальний посібник. 7-е видання, виправлене та доповнене. – К., Арістей, 2015. – 500 с. 8. Очкуренко О.М., Федотов О.В. Анатомія людини з основами гістології і ембріології. – К.: Вища школа, 1984. – 255 с.
 9. Психологія сім'ї: навч. посібник / [Поліщук В.М., Ільїна Н.М., Поліщук С.А., Мисник С.О., Савченко Ю.Ю. та ін.]; за заг. ред. В.М. Поліщука. – [2-е вид.]. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 282 с.
 10. Психологія сім'ї: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.В. Помиткіна, В.В. Злагодух, Н.С. Хімченко, Н.І. Погорільська. – К.: НАУ, 2011. – 271 с.
 11. Радчук Г.К. Сімейне виховання. Освітній тренінг для батьків: [Навч.-метод. посібник] / Г.К. Радчук, О.В. Тиунова. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 119 с.
 12. Столярчук О.А. Психологія сучасної сім'ї: навч. посіб. / О.А. Столярчук. – Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2015. – 136 с.
 13. Інфекційні хвороби, що набули соціального значення Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / С. В. Страшко, І. П. Кривич, Л. М. Левицька, В. Д. Чорненька, К. М. Флоренсова – Київ : «Освіта України», 2006. – 55 с.
 14. Сімейний кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 10.01.2002 № 2947-III. – Назва з екрану: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/print>
- Додаткова:**
1. Батьківство в радість: тренінг. Курс з набуття батьківських навичок [Пр-ма «Родина для дитини» в Україні] / [Авт.-упор. Г.М. Лактіонова, І.Д. Зверєва]. – К.: Майстер принт. – 2008. – 196 с.
 2. Дитина в сім'ї / [Упоряд. Т. Науменко]. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с. – (Б-ка «Шк.. світу»).
 3. Діагностика, терапія і профілактика інфекційних хвороб в умовах поліклініки / За ред. Андрейчина М.А. — К.: Здоров'я, 1992. 4. Детские болезни: учебник для студентов педиатр. факультетов мед. институтов / П.Н. Гудзенко, П.С. Мощич, А.И. Гнатюк ; под ред. П.М. Гудзенко. – 3-е изд., дораб. и доп. – К. : Вища школа, 1984. – 776 с. 5. Кікінежді О.М. Формування гендерної культури молоді: науково методичні матеріали до тренінгової програми. [Навчальний посібник]. / О.М. Кікінежді, О.Б. Кізь – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 160 с.
 6. Конституція України Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР – Назва з екрану: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
 7. Котирло В.К. Дитячий садок і сім'я / В.К. Котирло, С.О. Ладивір. – К.: Рад. шк., 1984. – 118 с.
 8. Ларечина Е.В. Развитие эмоциональных отношений матери и ребенка [Методическое пособие] / Елена Викторовна Ларечина. – СПб.: Речь, 2004. – 160 с.
 9. Макаренко А.С. Книга для родителей / Антон Семенович

Макаренко. – М.: «Просвещение», 1968. – 359 с.

10. Педіатрія: навч. посіб. з питань проведення практичних робіт [для студ. вищ. навч. закл.]/ О.Д. Мойсак, О.В.Тимчик – К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2017. – 82 с.

11. Синяк К.М., Васильченко А.А., Вернер О.М.. Епідеміологія. –К.: Здоров'я, 1993.

12. Чеботарьова В.Д., Майданник В.Г. Пропедевтична педіатрія. – К., 1999. – 578 с.